

© Editura EIKON

București, Calea Giulești 333, Sector 6
cod poștal 031310, România

Difuzare / distribuție carte: tel/fax: 021 348 14 74
mobil: 0733 131 145, 0728 084 802
e-mail: difuzare@edituraeikon.ro

Redacția: tel: 021 348 14 74
mobil: 0728 084 802, 0733 131 145
e-mail: contact@edituraeikon.ro
web: www.edituraeikon.ro

Editura Eikon este acreditată de Consiliul Național
al Cercetării Științifice din Învățământul Superior (CNCSIS)

Descrierea CIP este disponibilă
la Biblioteca Națională a României

ISBN: 978-606-49-0170-5

DTP: Mihăiță Stroe

Editor: Valentin Ajder

ETICA TRAGICĂ

(ediția a doua, revăzută și adăugită)

E I K O N

București, 2019

Cuprins

Cuvânt înainte.....	5
Introducere.....	9
1. Cel ce știe că nu știe (indeajuns)	9
2. În puterea Zeului	12
3. Deschiderea ontonomiă.....	15
4. Etica.....	19
5. Gândirea logică subîntinde actul etic; iar actul etic e transfigurat de meditația metafizică	20
6. Meditând asupra ethos-ului mă purific și mă eliberez	22

PARTEA ÎNTÂI IPOSTAZELE ETHOSULUI

Capitolul I. EUL ȘI PORUNCA MORALĂ (ETHOS-UL INDIVIDUAL)	27
I) CONFLICTUL ETIC.....	27
7. Orizontul și esența conștiinței de sine.....	27
8. Atracția inconștientă și unificarea subconștientă	31
9. Reciproca oglindire	33
10. Orizontul esențial al reflecției metafizice.....	35
11. Raporturile emblematice ale conștiinței (eu-tu și eu-el/ea)	36
12. Configurație emblemată și relație interpersonală	38
13. Empatie și compasiune.....	42
14. De la idealitate la realism (proiecție de sine și evaluare)	45
15. Porunca etică (imperativul)	47
16. Conflictul etic	49
17. Autogovernarea (practică).....	51
18. Analiza retrospectivă.....	52
19. Voința	55
20. A face bine	57
21. Structura spectrală a deciziei etice	60

II) GREȘEA LA (PĂCATUL).....	64
22. Etica tragică.....	64
23. Responsabilitatea ultimă: individuală.....	66
24. Virtute și viciu.....	67
25. Variația graduală a forței morale.....	70
26. Neantul disolutiv (de la dușmănie la crimă).....	71
27. Complicitatea de specie. Etica științei și a tehnicii.....	74
28. Iubirea (complice) de sine (egoismul).....	77
29. Iubirea de avere (fascinația lui a avea).....	79
30. Greșeala („păcatul”).....	80
Capitolul 2. NORMA ETICĂ A MICROGRUPULUI.....	85
I) CONȘTIINȚA DE GRUP.....	85
31. Eu și noi.....	85
32. Eul oglindește (și se oglindește prin) grupul primar.....	86
33. Grupul dezvăluie (și modelează) structura de profunzime a eului.....	88
34. Configurație și intercomunicare.....	89
II) NORMA ETICĂ.....	91
35. Conștiința morală ca sinteză: norma etică.....	91
36. Ideal și normă etică.....	93
37. Rolul.....	94
38. Personificarea și întruparea normei.....	98
III) PERTURBAȚIA („TULBURAREA”).....	102
39. Alteritatea concretă ca oglindă modelatoare.....	102
40. Conflictul ethos-ului individual cu norma etică sintalitară.....	105
41. Tulburarea (perturbația).....	107
42. Ethos și variație caracterială.....	110
a) EUL PERTURBANT.....	111
43. Spectacolul isteric.....	112
44. Paranoicul ofensiv și reformator.....	114
a) Siguranța tutelei.....	120
b) Omul perpetuei îndoieli.....	120
45. Iritabilul.....	122
46. Amoralul sau ispita răului.....	123
47. Anancastul sau supremația rolului.....	125
48. Imaginea de sine.....	128
49. Dezvoltarea „derapantă”.....	129
50. Nebunia ca ieșire din normă.....	131

b) GRUPUL PERTURBANT.....	132
51. Criteriile alienării grupale.....	132
52. Alunecarea semantică.....	134
53. Alterarea percepției conștiente a raporturilor interpersonale.....	138
54. Perturbația diferențierii.....	139
55. Perturbația conducerii.....	141
56. Unele faze maladive ale intercomunicării în grup.....	142

Capitolul 3 LEGEA.....147

I) ORGANIZAȚIA ȘI REGULAMENTUL.....	147
57. Formă și organizare – ca premise ale organizației.....	147
58. Reglementarea normei: regulamentul.....	149
59. Abatere și sancțiuni.....	150
60. Liderul – centru și oglindă modulatorie.....	151
II) STATUL ȘI LEGEA.....	153
61. Ethos, lege, stat.....	153
62. Dreptul.....	157
63. Proprietatea.....	158
64. Delictul și pedeapsa.....	159
65. Specializarea.....	161
66. Reprezentarea centralizată a legii: omul politic, liderul și conducerea (leadership-ul).....	162
67. Sensul ierarhiei și falsificarea raportului ierarhic.....	163
68. Controlul reciproc.....	165
69. Partidele și omul politic.....	166
70. Logica separației puterilor în stat.....	167
71. Sensul perfecționării sociale.....	169
72. Ethos și lege.....	170

PARTEA A DOUA CĂDEREA ÎN ABIS

Capitolul 1. SOCIETATEA TOTALITARĂ.....	175
73. De la democrație la dictatură.....	175
74. Dictatura, ca actualizare, la scară socială, a instinctului de dominație.....	176
75. Crima originară.....	178
I) IDEOLOGIA – INSTRUMENT DE SUPUNERE.....	180
76. Orizontul ideii.....	180

77. Ideologia – forma degradată a utopiei	182
78. Despre materie și materialism	183
79. Mortificarea sufletului cetății: omogenizarea	185
80. Conștiința fărădelegii	186
81. Propaganda activă (activismul) și de-diferențierea	187
82. Selecția inversă	189
II) DE LA MINCIUNA FUNDAMENTALĂ LA DELIR.....	190
83. Minciuna în orizontul etic.....	190
84. Minciuna – cea de a doua realitate (legitimă)	191
85. De la falsificarea legii la instituția minciunii	193
85. Construcția delirantă.....	194
87. „Banca informațională” și dominația prin minciună	195
88. Inducția delirantă organizată	196
89. „Spălarea creierelor” sau alienarea programată.....	198
III) DISOCIAȚIA ȘI DEDUBLAREA.....	200
90. Disociația aparență-esență	200
91. Duplicitatea	202
IV) DICTATUL.....	203
92. Campania perpetuă și cultul pericolului	203
93. Comanda suverană – dictatul	205
V) CONTROLUL TOTAL	206
94. Controlul unilateral.....	206
95. Controlul total și dirijat al informației.....	208
96. Controlul și violarea intimității personale.....	209
97. Consistența umbrei și delirul senzitiv de relație	210
VI) FEȚELE SPAIMEI	212
98. Neliniștea subterană	212
99. Teroarea – orizontul artificial al puterii nelegitime	213
100. Închiderea orizontului existențial și „atomizarea”	215
101. Spectacolul trucat.....	216
102. Însălmântarea generală	217
VII) TRANSFERUL VINEI.....	218
103 . Genocidul și sancțiunea conștiinței morale	218
104. Împărțirea și transferul vinei	220
a) „Justificarea” teoretică a crimei și autodemascarea	221
b) Prezumția de vinovăție	223
105. Demascarea publică. Transformarea victimei în călău	225

VIII) INFERNUL COLECTIVISMULUI	228
106. Noua inegalitate	228
107. Colectivismul	230
108. Furtul „onorabil”	231
109. Stimularea forței colective arhaice (de esență magică)	231
110. Colectivul – spațiu anxiogen de manevră al puterii – și infantilizarea	232
111. Discordia	234
112. Protestul și acomodarea	235
IX) DEPERSONALIZAREA.....	237
113. Dezarticularea întregului social	237
114. Paradisul mediocrității	238
115. Lupta pentru putere	240
X) COLABORAȚIONISMUL	242
116. Falsificarea conștiințelor	242
117. Întemnițarea	243
118. Colaboraționismul voluntar și involuntar	244
XI) XENOFOBIA.....	245
119. Fantasmăle agresorilor imaginari (însenarea)	245
120. Religia urii, purificarea rasială și lupa de clasă	246
121. Naționalismul	248
122. Identificarea și localizarea Răului difuz	249
123. Eliminarea Răului: sacrificarea celui-ce-este-străin	251
124. Purificarea cetății prin actul sacrificial.....	252
XII) TRANSFERUL, TRAVESTIREA ȘI DEGRADAREA SACRULUI	253
125. Suprimarea spiritului religios (ateismul)	253
126. Transferul și travestirea sacralui	254
127. Cultul personalității	255
128. Delirul megaloman ca delir social.....	256
129. Hieratismul, ritualul, misterul	258
130. Degradarea (și declasarea) sacralui travestit.....	260
XIII) REPRESIUNEA.....	262
131. Autismul	262
132. Suspiciunea și dezintegrarea	263
133. Represiunea	264
134. Alienarea progresivă	266

Capitolul 2. SOCIETATEA PERFORMANȚEI ȘI
CONSUMULUI (SUB SEMNUL LUI „A AVEA”) 269

I) DEMOCRAȚIA CA DEMOCRATIZARE	269
135. Idealul egalității și sentimentul responsabilității.....	269
136. Esența etico-morală a legii	270
137. Democrația ca democratizare.....	272
138. Alegerea statistică	273
139. Medic și mediocritate	275

II) DERAPAJELE PUTERII	277
140. Trucajul alegerilor.....	277
141. Falsificarea legii	278
142. Corupția puterii executive	279
143. Corupția puterii judecătorești.....	280
144. Mass media – între adevăr și minciună	281

III) PARA-SISTEMUL	282
145. Puterea ca ispită.....	282
146. Para-sistemul	283
147. Demagogia ca înșelare	285
148. Manipularea (diversiunea)	286
149. Pericolul totalitar.....	287

IV) MUNCA ȘI PREȚUIREA EI.....	288
150. Dăruirea de sine și oferta	288
151. Relația interesată	290
152. De la promovarea și respectul individualității la individualism.....	292
153. A mă dăru prin muncă.....	293
154. Prețul și dis-prețul	295
155. Funcția – ca rol activ în procesul organizator al muncii	298

V) CULTUL PERFORMANȚEI.....	299
156. Meritul și competiția	299
157. Performanța	301
158. Uz și abuz. Exploatare și auto-exploatare	302
159. Concursul ca includere – și excluderea.....	305
160. Sensul etic al ierarhizării	307

VI) ISPITA LUI „A AVEA”	308
161. „Pragmatismul”	308
162. Venitul și averea.....	309

163. Reificarea alienantă.....	311
164. Fascinația economicului	312

VII) DOMNIA OBIECTULUI.....	313
165. De la regăsirea de sine (în obiect) la domnia asupra obiectelor	313
166. De la dominație la plăcerea de a avea (sclavia averii)	316
167. „Gulerele albe” și furtul	317

VIII) FASCINAȚIA CONSUMULUI	319
168. „Grija zilei de mâine” sau despre efectul lui a nu avea	319
169. A consuma	320
170. Cultul obiectului.....	322

IX) APOLOGIA PLĂCERII	323
171. Sexualitate și Eros.....	323
172. De la pornofilie la pornografie	325
173. Vulgarizarea generală	328

X) DE-SACRALIZAREA	330
174. Depersonalizarea	330
175. De-sacralizarea	331

XI) TRANSPARENȚĂ ȘI CONTROL.....	334
176. Despre comunicarea directă (imediată) și mediată (indirectă)	334
177. Transparență și solitudine	335
178. Riscurile ex-punerii	337
179. Anonimatul, impostura și controlul.....	339

XII) TERORISMUL	340
180. Globalizarea și efectele ei	340
181. „Dușmanul potențial”	342
182. Terorismul	343

Capitolul 3. REZISTENȚA 346

I) PERSPECTIVE	346
183. Decalajul dintre forța conștiinței individuale și forța conștiinței sociale	346
184. Capcana aparenței	348
185. Spiritul de exactitate	351

II) REZISTENȚA	352
186. Identificarea Răului	352
187. Opoziția fățișă	354
188. Rezistența pasivă. Inerția și umorul	355

189. Rezistența prin cultură (profesionalismul)	355
190. Experiența suferinței ca exercițiu de purificare	358
191. Conservarea sănătății morale	359
III) FILOSOFUL ÎN CETATE	361
192. Filosoful și puterea	361
193. A vedea limpede și clar (prin oglinda reperului suveran)	362
194. Idealul utopic	363
195. „A putea” – între „a fi” și „a nu fi”	364

se poate transforma oricând în scenariul unei imense tragedii. Deși guvernată de spiritul conștient de sine, ființa umană nu și-a putut reprimă, timp de zeci de milenii, izvorul agresiv inconștient, construind o societate în care funcția militară e nelipsită. Soldatul de azi a luat locul războinicului primitiv. Conflictele armate au însângerat fără conținere fața planetei, iar istoria omenirii e, în mare parte, istoria acestor răboaie, cucerirea teritoriilor străine, și mai cu seamă, încheierea marilor imperii fiind interpretate de regulă ca victorii ale unor națiuni vitale. Și astăzi există focare de conflict militar pe planeta noastră, iar ființa multor societăți pașnice e rănită de terorismul criminal în care sunt uciși oameni nevinovați, la întâmplare, în temeiul unui „principiu” morbid.

Conflictul – tragic – dintre imperativul Binelui suprem și vocea brutală a inconștientului pulsional (care își cere drepturile – limitate, evident, și limitante) constituie obiectul cercetării de față. Înțelegerea mecanismelor care pot distorsiona și altera în cele din urmă valorile etico-morale oferă conștiinței de sine prilejul de a se analiza în oglinda de care are acută nevoie pentru a se putea desprinde de ne-bunia în care microgrupul sau societatea o pot împinge, căutând soluția purificării etice.

Căci a înțelege cauzele și formele căderii etico-morale înseamnă a *te de-limita de limita pe care ethosul însuși o presupune*, a conștientiza răul – ca rău – și, astfel, a te detașa implicit de negura copleșitoare, sub privirea tot mai intensă a spiritului rațional – teoretic și practic, în aceeași măsură –, în drum spre limanul căutat de veci: Ființa Supremă.

Introducere

1. Cel ce știe că nu știe (îndeajuns)

În urmă cu peste două milenii Socrate a fost judecat de tribunalul atenian și osândit, după cum bine se știe, la moarte. Odată cu aceasta s-a deschis străvechiul – și emblematicul – conflict al filosofului cu Cetatea (care, mai acut sau mai voalat a persistat până în zilele noastre). La scurt timp după dispariția sa fizică, filosoful a fost reabilitat. Atenienii și-au regretat actul, iar cei ce l-au condamnat au fost pedepsiți. Reabilitarea ulterioară nu a putut șterge, însă, cumplita decizie din memoria timpului.

Care au fost capetele acuzării? „Socrate a iscodit peste măsură cele de sub pământ și cele din cer, face să învingă judecata strâmbă și îi învață și pe alții aceste (lucruri)”¹. Filosoful a cercetat, deci, *peste măsură* – peste măsura obișnuită –, iar judecata lui a părut strâmbă – față de judecata comună, desigur. Acuzatorii – Meletes, poetul tânăr, lipsit de talent, Anytos, omul politic și oratorul Lycon – au mai adăugat: „Socrate calcă legea, stricându-i pe tineri și necrezând în zeii în care crede cetatea, ci în alte divinități noi”².

Ciudate învinuiri: să fii considerat vinovat – și condamnat la moarte – pentru păcatul de a iscodi fără măsură cele de sub pământ și cele din cer, pentru vina de a fi pornit în căutarea adevărului, atunci când omul cercetează în mod firesc lumea, pare absurd. Și totuși, mai marii zilei, contemporanii lui Socrate, au considerat nefiresc tocmai faptul că filosoful nu s-a mulțumit cu adevărul acceptat de cei mulți. Iscodind peste măsură, „a jignit” adevărurile în care credea Cetatea. Ce fel de adevăruri? Adevărurile comune, desigur, adevăruri despre lumea

¹ Platon, *Apărarea lui Socrate*, 19 b.

² *op. cit.*, 24 c.

pământească și divină. Mai ales în acest din urmă caz „vina” filosofului era de neiertat. Socrate nu părea să creadă în zeii comuni; respingând, tacit, tradiția religioasă consacrată și obiceiurile aferente, el părea să se fi îndreptat spre zarea unei Divinități care nu avea nimic în comun cu Zeitățile obișnuite.

Vina lui Socrate părea dincolo de orice îndoială; el s-a delimitat de obiceiurile și de tradițiile religioase ale cetății, într-un cuvânt, *le-a negat tocmai prin căutarea altui adevăr*. În ce dimensiune ar putea fi situată „vina” aceasta destul de abstractă? Răspunsul pare evident: nu se lasă așteptat: în dimensiunea etico-morală. Socrate „a jignit” ethosul comunității; s-a lepădat de obiceiurile și credințele curente, căutând adevărul mai adânc al faptei omenești și al Divinității înseși, incitat tocmai de dimensiunea etico-morală. Cei mulți au înclinat balanța de partea lor. Iar cel ce și-a propus să mediteze asupra firii umane a fost condamnat la moarte.

Socrate s-a apărut la proces; el nu s-a numit pe sine înțelept, afirmând că „înțelept e (numai) zeul”³. Spre deosebire apoi de cel care „își închipuie că știe ceva, deși nu știe”⁴, eu – spunea filosoful – „dacă nu știu (ceva), nici nu îmi închipui că știu”⁵. În plus, mai afirma uneori cu hotărâre: în mine vorbește ceva divin, un Zeu⁶. Ce fel de Zeu putea să fie acela care glăsuia prin ființa lui Socrate? Cum de și-a permis omul acesta să pretindă că Zeul putea „locui” – chiar dacă temporar – și în el atunci când zeii, în credința comună, aveau un chip definit și o istorie prea bine cunoscută? Cum puteau să accepte atenienii această blasfemie atunci când Cetatea își conserva cu strășnicie datinile și legea? Ce drept avea filosoful – cel care știe că nu știe – să iscodească peste măsură „cele de sub pământ și cele din cer”?

Curent, mulțimea operează cu o serie de noțiuni limpezi, preluate prin tradiție și prin învățare. Nu le contestă. De la trezire și până la

lăsarea nopții, când se instalează somnul, orice făptură umană gândește. Sau, ceea ce este, în fond, același lucru, judecă: judecă universul, se judecă pe sine, îi judecă pe ceilalți, judecă, în sfârșit, pe Zeii care ocredesc Cetatea.

Judecata este consubstanțială gândirii; în clipa în care gândesc ceva – orice lucru sau fapt, oricât de banal – spiritualizez ființele și lucrurile asupra cărora mi-am îndreptat atenția și judec. De-abia m-am trezit din somn și îmi spun fără glas: „sunt aici, în această cameră; știu că sunt eu însumi și că dincolo de mine sunt o serie de obiecte (pe care le pun, automat, într-un anumit raport cu mine)”. Oricât de rudimentare, gândurile acestea comune sunt, ele însele, judecăți – comune, banale –, dar judecăți. Prin ele mă situez – și mă mișc – în lume. În același timp îmi pun, fără încetare, o seamă de întrebări („cât e ceasul?”; „cum pot ajunge mai repede la serviciu?” ș.a.m.d.), iar aceste întrebări – banale, la rândul lor – sunt urmate de răspunsuri care țin de sfera cotidianului. Toate operațiile intelectuale curente conferă o anume siguranță cunoașterii. Dacă cineva s-ar încumeta să clatine eșafodajul conceptual clădit cu migală, m-ar descumpăni în prima clipă și, poate că, fără să aștept prea mult, aș protesta. Și pe bună dreptate, până la un punct. Căci noțiunile și judecățile însoțitoare au fixat o seamă de repere „sigure” în lume.

Socrate a judecat, aidoma celorlalți semenii ai săi, dar a iscodit „peste măsură” – peste „măsura” obișnuită – cele de sub pământ și din cer. Judecata lui a surprins parcă altfel adevărurile acceptate de cei mai mulți. „Cu ce drept?” s-au întrebat acuzatorii lui Socrate (laolaltă cu acuzatorii unor gânditori din milenii ce au urmat, ori cu acuzatorii, anonimi poate, de azi). „Cu ce drept sunt judecate judecățile noastre?” Punând această întrebare, Meletes, Anytos și Lycon l-au trimis în judecată pe filosoful găsit „vinovat” de tribunalul atenian: vinovat de a fi iscodit *peste măsura* gândirii lor și *peste măsura* gândirii celor mulți, vinovat de a le fi judecat propriile judecăți, dar vinovat mai cu seamă de a fi judecat Zeii tradiționali ai Cetății. Cum să nu fie repudiat, marginalizat, ba chiar condamnat la moarte, cel ce iscodea pe cetățenii Atenci, străduindu-se să le argumenteze că noțiunile în care crezuseră sunt șubrede? De fapt, ce căuta Socrate? Ce caută, în genere, filosoful?

³ ὁ θεὸς σοφὸς εἶναι (op. cit., 23 a).

⁴ ἀλλ' οὗτος μὲν οἶσται τι εἰδέναι οὐκ εἰδώς (op. cit., 21 d).

⁵ ἐγὼ δέ, ὥσπερ οὖν οὐκ οἶδα, οὐδὲ οἶμαι (ibidem).

⁶ ὅτι μοι θεῖόν τι καὶ δαιμόνιον γίγνεται (φωνή) - op. cit., 31 d.

„Știu că nu știu (îndeajuns)” afirmase el; cu alte cuvinte – m-aș încumeta să-i continui gândul – știu *ceva* despre un anumit obiect, despre mine însumi, despre Zeul ca atare, dar nu cunosc ce sunt toate acestea în mod esențial. Dincolo mijeste lumina unui adevăr mai adânc care mă îndeamnă să mă detașez de cunoștințele comune pe care le am, căutându-le *dedesubtul*, temeiul. Știu deci că nu știu *ceea ce e esențial despre însăși viața mea*, despre *lumea aceasta* pe care o privesc, în care respir și în mijlocul căreia mi se desfășoară destinul. Spre deosebire de filosof, omul comun al Cetății este pe deplin mulțumit cu ceea ce știe. Se simte liber în temnița cotidianului. Nu își dă seama că e înconjurat de metereze, de pereți silnici. E fericit în mijlocul obiectelor care îl înconjoară, acaparat de măruntele scopuri cărora li se dăruiește total. Nu e vinovat atunci filosoful de faptul că-i alungă liniștea? Cu ce drept se amestecă el în viața lui senină și pe deplin „justificată”? Cu ce drept contestă el „incontestabilul”? Cine i-a conferit acest drept?

Acesta e punctul sensibil al discuției. *Cine* (sau *Ce*) i-a conferit acest drept? În fond, filosoful este și el cetățean. Ar trebui să simtă, să viețuiască, să gândească aidoma semenilor săi. Totuși, filosoful știe că nu știe. Dar nu numai atât; ceva mai adânc îi tulbură liniștea – și tulburându-i-o, îl determină să o alunge și din sufletul celorlalți: *daimonul*: spiritul Zeului coborât, în privilegiatele clipe, în ființa lui. (Spun maratorii vremii că Socrate rămânea, uneori, încremenit, cu privirea rătăcită. În acele momente era, cum mărturisea chiar el, „posedat” de Zeu; și se afla sub stăpânirea lui și ulterior, când examina cu atenție noțiunile curente, legile și obiceiurile comune, găsind pretutindeni limite).

Legea și tradiția religioasă s-au simțit amenințate de gândul filosofului. Nu „destabiliza” el Cetatea? Nu se îndoia de normele majoritare – sau de adevărul mai adânc al acestor norme – sădind neîncrederea celor mulți în cei ce reprezentau puterea și legea? Hotărât lucru, trebuia îndepărtat. Mai marii Atenei au decis că trebuie să moară. Certitudinile lor mărunte se vedeau puse sub semnul întrebării. Zeitățile comune

– contestate. Lumea în care s-au pomenit și în cercul căreia acționau li se părea fixă, imuabilă, eternă; le-a fost dată, și ei făceau (așa cum fac și astăzi) parte din ea – obiecte dintr-un peisaj familiar și intim. Dacă Socrate (sau, ulterior, de-a lungul istoriei, vreun alt filosof) s-a încumetat să o nege, el nega tocmai ființa lor mărginită și împăcată cu aceste limite. Cetățenii Atenei știau tot ceea ce se putea ști de către cei mai mulți (așa cum cetățenii tuturor timpurilor știau – și *știu* o sumedenie de lucruri comune). Nu suportau ca o voce singulară să le pună sub semnul întrebării propriile certitudini. La ce bun? S-au născut cu ele, au crezut în ele. Ce sens puteau să aibă vorbele inepte ale filosofului?

Da, Socrate „trebuia” condamnat la moarte. Cuvintele lui distonau în rumoarea fără substanță a rostirii comune. Dar filosoful a deschis un drum pe care cetățenii Atenei l-au adulmecat totuși, chiar atunci când îl condamnau cu înconștiență, dar mai ales atunci când l-au regretat și au învățat să îl iubească. Dintr-o dată certitudinile lor de odinioară s-au năruit. „Dacă e adevărat ce gândește și spune Socrate?” rostea glasul cugetului în străfundul conștiințelor. „Dacă el are dreptate? Dacă, într-adevăr, *nu știm* ceea ce ar trebui să știm?”

Condamnarea filosofului trebuie să pună și azi pe gânduri. „Simțul comun” a fost jignit și agresionat. Iar conștiința comună a re-acționat. Gândul filosofului „a lucrat” însă pe nesimțite și a născut întrebări. Iar comunitatea s-a lăsat prinsă în plasa țesută cu măiestrie de gânditor.

Spuneam că Socrate nu s-a numit pe sine înțelept, precizând, cu adâncime: a ști (ceva) este un fapt relativ; pot să știu, dar pot la fel de bine să îmi închipui că știu, fără să știu de fapt cu adevărat. Cine ar putea spune că este în posesia adevărului ultim? Certitudinea că știu ceva poate fi înșelătoare. Dar faptul de a ști că nu știu (ceva) mă îndeamnă să mă întorc mai hotărât asupra lucrului cercetat și să îi caut adevărul mai profund, pornind de la alte ipoteze (sau premise). De vreme ce știu că nu știu (destul – sau *esențialul*) înseamnă că mă desprind în mod firesc de pojghița convențională a cunoașterii comune și că, presimțind adâncul care se întredeschide, mă îndrept spre zarea lui, obscură încă. Lumea – comună și incontestabilă, cum pare a fi pentru cei mai mulți

— e negată. A-i descoperi esența înseamnă a îndepărta vălul opac ce o ascunde privurilor.

Zeitățile mitologiei eline, celebrate de oamenii Cetății, aveau un chip și o înfățișare bine definite, o istorie și un destin anume. Zeus, Atena, Poseidon, Afrodita și celelalte Divinități erau *acolo*, participau la viața curentă a muritorilor. Chiar dacă puterea lor părea nelimitată, iar esența divină își păstrase vigoarea, imaginile antropomorfe care le reprezentau și acțiunile lor aminteau izbitor de destinul uman. A le contesta — tacit, precum Socrate (care se îndreptase spre „Zei noi”, de fapt spre o nouă modalitate de înțelegere a Divinului) — echivala cu a contesta esența ființei muritoare. Tradiția religioasă *trebuia* respectată. Numai astfel certitudinile comune și religioase ale cetățenilor puteau rămâne rămâneau netulburate. A invoca vocea *daimonului*, a spune că Zeul însuși poate vorbi prin mine, că poate fi auzit (dacă știu să îl ascult) însemna a mă fi apropiat pe nesimțite de lumina sa. Și el va avea, laolaltă cu toate noțiunile și obiectele lumii un alt temei, un alt, nou și revelator sens⁷.

⁷ Peste câteva secole se va naște Iisus Hristos. Reacția paradoxală a mai-marilor Bisericii la noua învățătură, dar, mai cu seamă, la prezența „în carne și oase” a ființei de esență divină seamănă, în parte, cu reacția mai-marilor Cetății la atitudinea meditativ-analitică propusă de Socrate. Condamnarea la moarte reprezintă respingerea brutală a viziunii celui din urmă. Deosebirea dintre cele două cazuri (comparate de multe ori) e, totuși, radicală. Iisus s-a numit pe sine *Dumnezeu-Fiul* și nu s-a mărginit la a predica și învăța pe cei mulți, ci a săvârșit o sumedenie de minuni care atestau natura Sa divină (și care au avut drept scop tocmai convingerea mulțimilor de esența divină a ființei Sale). Căpeteniile religioase au reacționat, mult mai agresiv însă, răstignindu-L. Socrate dialoga cu cetățenii Atenei în piețe, ideile sale prinzând contur în urma unui dialog bine condus, astfel că partenerul, asistat de filosof, afla el însuși adevărul căutat. Iisus-Dumnezeu *predica-și-săvârșea* în aceeași măsură: cuvintele și felul Său de a fi răvășeau *ethos*-ul comunitar, iar lucrarea dumnezeiască avea darul, cum o spusese chiar El, de a sublinia natura Sa divină. Dincolo de evidența diferențelor, comparația făcută subliniază totuși sensibilitatea deosebită a ființei umane privitoare la viziunea Divinului (care constituie, de fapt, nucleul făpturii sale). A contesta *ethos*-ul religios înseamnă a contesta esența însăși a ființei umane. Destinul lui Socrate și, mai cu seamă, soarta pământească a lui Iisus-Dumnezeu sunt exemplare în acest sens.

Să revin însă la subiectul discuției și să încerc să înțeleg de ce actul meditației filosofice a fost considerat suspect, dacă nu chiar periculos. Să mă desprind, așadar — odată cu Socrate — de mine însumi și de gândurile privitoare la această lume și să mă strecor dincolo de adevărurile finite, alunecând spre o nouă și iluminată zare ce pare a izvorî din toate și prin toate, dar și *de dincolo de toate* în aceeași măsură. „Dincolo de toate” spun, detașându-mă astfel de limită — de orice limită —, dornic de a atinge Ne-limitatul. Imobilismul concepției curente — împăcate cu sine în peisajul amorf al lumii ce mi-a fost dată — rămâne departe de neliniștea gândului atras de glasul pururi chemător *de dincolo*.

Fără îndoială că atitudinea rațiunii mele ispitite de a re-gândi adevărurile comune este „vinovată”: vinovată de a nu se mulțumi cu judecățile banale ale celor mulți, vinovată de a iscodi peste măsură cele de sub pământ și din cer, vinovată de a se delimita implicit de obiceiurile și de tradițiile cetății pe care *le neagă tocmai prin căutarea unui adevăr mai adânc al lor*. Cine — sau ce — ar fi putut sugera acest adevăr? Socrate a răspuns: *daimonul* interior: Zeul din adâncul sufletului. Căutarea lui avea un reper fundamental: *esența divină*.

3. Deschiderea ontonomă

De altfel, gândul celor ce vor purta numele de filosofi s-a îndreptat de timpuriu spre Zeul ca atare, iar știința care tocmai se năștea căuta un răspuns la întrebarea adresată de cineva, în urmă cu 2600 de ani, lui Thales: *ce este Zeul?* Ignorând viziunea religioasă a comunității în care panteonul era dominat de zei cu obiceiuri mult prea omenești, înțeleptul a răspuns: *ceea ce este fără început și fără de sfârșit*⁸. Dornic, la rândul-i, de a determina Divinul, discipolul său, Anaximandru, a propus termenul de principiu originar (*ἀρχή*), numindu-l, așa cum sugerase Thales odinioară, *apeiron* (nemărginitul). Cam în același timp,

⁸ μήτε ἀρχήν... μήτε τελευτήν (Diogenes Laërtios, *Despre viețile și doctrinele filosofilor*, I, IX, 36).

un alt mare gânditor, Xenofan din Elea, revoltat că „Homer și Hesiod au pus pe seama zeilor tot ce, între muritori, e lucru de rușine și de hulă”⁹ a vorbit despre Zeul care nu poate fi decât *unu*; discipolul său, Parmenide, a preferat însă termenul *ființă* care s-a impus curând și pe care l-au analizat cu profunzime Platon, iar mai apoi Aristotel.

Obiectul filosofiei este așadar Divinul. Spre a se putea apropia într-un fel de ținutu-i supraceresc (*hyperouranios topos*, cum îl numise Platon) și spre a ușura sarcina rațiunii, gânditorii au apelat la cei câțiva termeni sugestivi pe care limbajul curent i-a pus la dispoziție, fără a uita că Zeul e, în același timp, dincolo de orice determinație noțională. De altfel, cel ce își propune să scruteze rațional esența divină nu are de ales: e constrâns să accepte ajutorul limbii și să accepte termenii care îl pot ajuta să pătrundă cumva în genunea transcendentă pentru ca, mai apoi, prin meditație, să le dezvolte semnificația și să se înalțe, prudent, spre Cel-de-neatins.

„Să se înalțe” spun, căci nu pot avea nicio șansă de a pricepe ceva din esența Zeului suveran dacă nu mă voi detașa de „cărările obișnuite ale muritorilor”¹⁰, cu alte cuvinte de lumea care mă înconjoară, spre a mă apropia de ținutul în care, așa cum spunea Parmenide, domnește „Zeița Dreptății și Adevărului”. Dar, oare, a mă îndrepta spre Zeul însuși – spre Ființă – a-i surprinde esența pentru a o urmări apoi în vastitatea unui orizont ce *durează grație deschiderii sale*, înseamnă oare a mă desprinde efectiv de lume și de oameni spre a mă dărui unei abstracțiuni goale?

Să cercetez cu atenție; a mă întoarce spre Zeul însuși spre Ființă, a o gândi, intensificându-mi întreaga energie sufletească și sublimându-o presupune, desigur, desprinderea de limita ce mă desparte de lume. *De-limitarea de propria mea limită* (și de limita dicotomiei subiect-obiect) mă proiectează în sintetica dimensiune ce *depășește integrând*. Dez-mărginindu-mă de limitele trupești, psiho-sociale, de *ethos*-ul tradițional, de timpul istoric chiar, mă alinez cerului purificator, simțindu-i vâlvătaia. A gândi Zeul – sau Ființa – înseamnă, așadar, a mă lăsa absorbit de genunea vie, fremătătoare, prin evenimentul ce îmi unifică

⁹ Sextus, *Adv. Math.*, IX, 193.

¹⁰ Simplicius, *De caelo*, 557, 20.

spiritul cu Spiritul însuși, a mă elibera, în sfârșit, de orice limită, înaintând într-un spațiu ce se deschide pe măsură ce ochiul rațiunii înaintează spre adâncu-i, iar timpul se transpune în mereu mai noul Originar.

Reprezintă oare acest moment o evadare? O ignorare deliberată a sufletului, a tradiției, a *ethos*-ului comun, a politicului? Pusă astfel, întrebarea e fundamental greșită. Meditația filosofică încoronează efortul cunoașterii, devenind scopul suprem ce își conține și își transcende, deopotrivă, obiectul. A pune problema psihologicului sau a politicului pe același plan cu acțiunea intensei adânciri în Sinele care își dezvăluie splendoarea înseamnă a confunda, regretabil, planurile. Actul (și opțiunea) politic(ă) nu se opun meditației; o preced într-o cu totul altă dimensiune, concretă și reală.

Numai că la fel de real este și ținutul absolut pe care l-am între-zărit. Trebuie spus răspicat: orizontul originar este la fel de adevărat ca realitatea concretă a lumii. Mai mult, noua perspectivă ontologică îmi dezvăluie *adevărul suprem și realitatea supremă*. A gândi Ființa nu înseamnă a pluti în abstracțiuni gratuite, dincolo de o lume ce s-ar cere pusă în adevărata ei măsură politico-socială. Una este a participa activ la viața cetății și a pune în ordine ceea ce e strâmb, nedrept, apăsător, și cu totul altceva este a te retrace în singurătatea bogată a meditației, *acționând esențial prin gândire – ca gândire*.

De fapt, *a gândi Ființa* și a mă abandona acestui eveniment înseamnă a mă dărui – împreună cu toți cei capabili de a mă însoți în ispititoare aventură – unei lumi noi și înnoitoare. Revelația metafizică survine atunci și numai atunci când spiritul meu gânditor se cufundă în abisul dezvăluitor al Ființei, *rămâne în această dimensiune și i se integrează*. Actul meditației mă transferă în genunea întredeschisă, dez-mărginindu-mă și dizolvându-mă în plinătatea luminoasă. Ajuns acolo, voi cunoaște Ființa¹¹ cea nenăscută, nepieritoare, întreagă, neclintită și fără de sfârșit¹², știind că

¹¹ Voi scrie termenul „Ființă” cu majuscule spre a sublinia faptul că această noțiune reprezintă o determinație a Divinului.

¹² Simplicius, *Physica*, 179, 31, 8.